

ÇOCUĞUN GELİŞİM SÜRECİNDE EĞİTSEL BİR ETKİNLİK OLARAK OYUN

PLAY AS EDUCATIONAL ACTIVITY IN THE CHILD'S DEVELOPMENT PROCESS

Sinan Koçyiğit*
Mehmet Nur Tuğluk**
Mehmet Kök***

Özet

Gelişen bir dünyada hızlı değişen bir çevreye doğan çocuklar, kent yaşamının olumsuz etkileriyle karşı karşıya kalmaktadırlar. Bu olumsuzlukları gidermede erken çocukluk eğitimi önemli bir etkidir. Erken çocukluk döneminde eğitimin önemi artık tartışma konusu olmaktan çıkmış, bu eğitimin niteliğinin artırılması yolunda çeşitli çalışmalar ve projeler gündeme gelmiştir. Bu çalışmada, erken çocukluk eğitimi ile eşdeğer olarak anılan oyun etkinliklerinin önemi ortaya koyulmakta ve bu alanda yapılan çalışmalar incelenmektedir.

Anahtar kelimeler: Erken çocukluk eğitimi, oyun.

Abstract

The children who are born to a quickly changing environment in a developing world face negative effects of urban life. Pre-school education is an important factor in removing these negative effects. The importance of the education during the pre-school age has not been a subject to discuss any more, and some studies and projects dealing with enhancing the quality of this education are in the agenda. In this study, the

* Arş. Gör. Atatürk Üniversitesi K.K.Eğitim Fakültesi Okul Öncesi Öğretmenliği ABD.

** Arş. Gör. Atatürk Üniversitesi K.K.Eğitim Fakültesi Okul Öncesi Öğretmenliği ABD.

*** Yrd. Doç. Dr. Atatürk Üniversitesi K.K.Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Bölümü.

importance of game activities which are counted equal to pre-school education is stated and the studies carried out in this field are analysed.

Key words: Early childhood education, play.

Giriş

Oyun, insanlık tarihi kadar eski ve süregelen aktivitelerdendir. Oyunun bu denli eski ve köklü bir geçmişi olmasına rağmen, insanın gelişimine olan etkileri henüz kapsamlı bir şekilde açıklanmış değildir. Üzerinde birçok açıklama yapılmış, kuramlar oluşturulmuş olmasıyla birlikte oyun, üzerinde düşünmeye ve bilimsel olarak araştırmaya gereksinimi olan bir alandır. Özellikle çocukla eşdeğer bir etkinlik olarak görülen oyun ile ilgili görüşler, erken çocukluk alanında yapılan bilimsel çalışma ve bulgularla birlikte önemini artırmış ve bazı bilim adamlarını bu alana yönlendirmiştir.

Çoğu bilim adamları tarafından yaşamın sihirli yılları olarak adlandırılan okul öncesi dönem, yaşamın diğer dönemlerine nazaran ihmale hiç tahammülü olmayan bir dönemdir. Gelişimin doğum öncesinden sonra en hızlı olduğu bu dönemin hasarları kalıcı ve yaşama yön verici olmaktadır. Bu dönemin en baskın özelliklerinden birisi, oyunun en temel öğrenme aracı olarak kullanılmasıdır. Gelişim Psikolojisi, Eğitim Psikolojisi ve Öğrenme Psikolojisi'nin bulgularına baktığımızda, bu dönemde çocuğun en önemli uğraşısının oyun olduğu ortaya çıkmaktadır.

Okul öncesi dönemde çocukların öğrenme aracı olan oyun, günümüzde tam olarak istenilen önem düzeyine ulaşmamış, eğitim ortamlarında tam olarak hak ettiği yere gelmemiştir. Oyun ortamı ve oyun etkinlikleri, okul öncesi dönemde belirlenen hedeflerin kazandırılmasına olanak veren öğrenme ortamları ve etkinlikleridir. Çocuk için oyunun ne denli önemli olduğu dikkate alınırsa, eğitimcilerin bu konudaki bilgi ve birikimlerinin o kadar gerekli olduğu ortaya çıkmaktadır.

Bu çalışmada, okul öncesi dönemde oyunun çocukların gelişim ihtiyaçları doğrultusunda, gelişimsel ve eğitsel katkısının kuramsal boyutlarını ortaya koymak amaçlanmıştır.

Yöntem

Yukarıda belirlenen amaç çerçevesinde, araştırmanın modeli ve yöntemi belirlenmeye çalışılmıştır. Bu araştırmada, tarama modeli kullanılmıştır.

Bu araştırmada kullanılan veriler, yerli ve yabancı kaynak ve dokümanlardan elde edilmiştir. Ulaşılan yerli ve yabancı makale, kitap, dergi, rapor, internet aracılığıyla elde edilen çeşitli yazı ve dokümanlar belirlenen amaç doğrultusunda toplanmıştır. Toplanan dokümanlar, konunun içeriğine göre düzenlenerek, fişleme yöntemiyle aralarında bir bütünlük oluşturulacak şekilde düzenlenmiş, elde edilen veriler analiz edilerek raporlaştırılmıştır.

Erken Çocukluk Dönemi ve Oyun

Çocuğun gelişim ve eğitiminde oyunun önemi çok büyüktür. Çocuk yaşamı için gerekli olan birçok davranış, bilgi ve becerileri oyun ortamında öğrenmektedir. Oyun kavramının birçok tanımı yapılmıştır. Bunlardan bazıları:

- Oyun çocuğun kendisini ifade etmesidir.
- Oyun sonucu düşünülmeden yapılan hareketlerdir.
- Oyun çocuğa hiç kimsenin öğretemeyeceği konuları kendi deneyimleri ile öğrenmesi yöntemidir.
- Oyun çocuğun işidir.
- Oyun bir uyumdur.
- Oyun hayal ile gerçek arasında bir köprüdür.
- Oyun bir sosyal kuruluştur.
- Oyun, çocuğun iç dünyasını yansıtan bir aynadır.
- Oyun, çocuğun kişiliğinin gelişimini sağlayan en ideal bir ortamdır.
- Oyun, çocuğu yetişkin yaşamına hazırlayan son derece önemli bir araçtır.
- Oyun, çocuğun sosyal ve ahlâki değerleri öğrendiği bir arenadır (Uluğ, 1997).

Oyun ile ilgili tanımlar çok fazladır. Bu tanımların bu denli çok olması oyunun önemini açıkça ortaya koymaktadır. Çocuk için yaşamı öğrenme aracı olan oyun büyük öneme sahiptir. Oyun oynarken çocuk mutlu olur. Çocuğun büyümesi ve sağlıklı gelişmesi için beslenme, sevgi, bakım ne kadar gerekli ise oyun da o kadar gereklidir.

Bütün bu tanımlardan yararlanarak yeni bir tanım yapmak gerekirse; "oyun, belli bir amaca yönelik ya da amaçsız olarak, kurallı ya da kurlsız, çocuğun tüm gelişim alanlarına etki eden, çocuğun isteyerek ve hoşlanarak katıldığı, araçlı ya da araçsız olarak gerçekleştirilen en doğal öğrenme aracıdır" denebilir.

Oyun evrensel bir kavramdır ve çocuk bulunan her yerde oyun vardır. Oyunların türü, kullanılan araç-gereç kültürden kültüre değişse de oyun var olmaya devam etmektedir. Oyun oynaması engellenen çocuklarda bir takım psikolojik, sosyal vb. alanlarda sorunların çıktığı yapılan araştırmalar sonucu ortaya konulmuştur. Erken çocukluk döneminde vazgeçilmez bir öğrenme aracı olarak oyun kullanılmaktadır.

Oyun üzerinde düşünülen, kuramlar geliştirilen karmaşık bir kavramdır. Oyun temelde okul öncesi çocukların içinde yaşadığı toplumsal çevrelerini yeniden biçimlendirdikleri, yeniden ürettikleri çocuğa özgü bir etkinliktir(Sevinç, 2005).

Okul öncesinde kullanılan doğal bir eğitim aracı olması yönünden çok önemlidir. Gelişim ve öğrenme ihtiyaçlarını karşılayan bir etkinlik olması, bu kurumlarda çalışan personelin oyundan yararlanmasını kaçınılmaz kılmıştır. Oyun okul öncesi ile iç içedir. Oyun alanı iyi bir öğrenme alanı olmasının yanında pedagojik bir çevredir(Pollart ve diğerleri, 1997). Oyun, çocuğun kendini ifade edebildiği en dolaysız ve kolay yol olması nedeniyle de öğretmenin çocukla iletişim kurmasını kolaylaştırır. Öğretmenin çocuğu tanıması, gizilgüçlerini, çatışmalarını fark etmesi için iyi bir oyun arkadaşı ve iyi bir gözlemci olmak zorundadır. Okul öncesi için oyunun değerinin büyük olması nedeniyle, öğretmenlerinde bu özellikten çok iyi faydalanmaları gerekmektedir.

Çocuk oyunlarındaki duygusal paylaşımlar, gelecekteki toplumun ruh sağlığı açısından çok büyük önem taşımaktadır. Çocuk oyunda, mutluluk, sevinç, acı, korku, kaygı, kin, nefret, sevgi, sevlmeme, bağımlılık, bağımsızlık, ayrılık gibi birçok duyguyu öğrenir(Akandere, 2003). Çocuk bu tepkilerini aynı zamanda oyuna yansıtır. Çocuk oyun içerisinde kendini de tanıyıp, tepkilerini kontrol eder. Oyunda yaşamın doğrudan gereksinimlerini aşan ve eyleme anlam katan bağımsız bir unsur rol oynamaktadır(Huizinga, 1995).

Gelişimin bir bütün olarak seyrinde oyun, özellikle okul öncesi çağda en önemli besleyici kaynaklardan birisidir. Çocuğun bütün gelişim alanlarına katkı sağlayan oyun etkinlikleri iyi organize edilmiş bir eğitim ve öğretim sürecinin de temel öğrenme araçlarından biri konumunda olması kaçınılmazdır.

Tarihsel Süreç İçerisinde Oyunla İlgili Görüşler

Tarihsel süreç içerisinde oyunla ilgili görüşlere bakıldığında, oyunun hep önemi vurgulanmış ve oyunla öğretime gereken yerin verilmesi üzerinde durulmuştur. Platon (M.Ö.427-347), çocuğun eğitiminde beden eğitiminin ve ruh eğitiminin birlikte yapılmasını önerir. Çocuğun oyunla büyümesi gerektiği üzerinde durur. Platon, yetişkinin çocuğu aşırı engellemesinin zararlı olacağını ve çocukların yeteneklerinin keşfedilmesinde oyunun önemli bir yere sahip olduğunu belirtmiştir.

Gazali (1058-1111), oyunun çocuğun eğitiminde önemli olduğunu belirtir. Ona göre oyun, çocuğun belleğini yeniler, öğrenme gücünü artırır ve çocuğu dinlendirir(Akandere, 2003). Gazali çocuğun dinç ve zinde kalmasını sağlamanın, belleğini tazelemenin en uygun yolunun oyun olduğunu söyler.

Comenius (1592 - 1671), oyunun çocuğun gelişiminde çok önemli bir öğrenme aracı olduğu görüşündedir. Oyunun insanın özgür olma isteği, hareket etme, arkadaşlık kurma, rekabet etme ve değişiklik isteğiyle bağdaştırılmış ancak disiplin ve düzen kazanmada da önemli rolü olduğunu belirtmiştir(Sevinç, 2005). Comenius, çocuğun kişilik gelişimi ve ahlaki değerleri kazanmasında oyunun önemini vurgular. Ayrıca özgün bir ortamda çocuğun yaratıcılığının gelişeceğini belirtir.

Rousseau (1712 - 1778), insanın doğası gereği iyi bir varlık olduğunu ve kurumların insanı kötüleştirdiğini savunmaktadır. Ona göre insan özgür hareket etme eğilimindedir. Çocuğun yetenekleri doğrultusunda eğitilmesi gerektiğini vurgular. Eğitimin başlangıç noktasının aile olduğunu belirterek, ailede temelleri atılan eğitimin devlet tarafından sürdürülmesi gerektiğini vurgulamıştır.

Ona göre, insan dünyaya iyi bir varlık olarak gelir ancak diğer kişi ve kurumlar bu bireyin kötüleşmesine neden olurlar. İnsan koşullar karşısında özgürce seçim hakkını kullanabilmelidir. Rousseau'ya göre bizim her nasıl

olursa olsun vereceğimiz eğitim çocuğun doğal iyiliğini korumak ve onun doğal yeteneklerini geliştirmek olduğunu savunur(Sevinç, 2005).

Pestalozzi (1746- 1827), oyunun amaçlı ve topluma yararlı olacak etkinlikler içermesi gerektiğini belirtir. Çok fazla doğal ortamına bırakılmamalıdır. Pestalozzi oyunu, Rousseau'nun düşüncelerine karşın zamanın sosyal tutumlarına uyararak doğal etkinliklerden çok, amaçlı, topluma yararlı şekilde ele almıştır.

Pestalozzi, çocuğun içinde onu etkinliğe iten, harekete yönelten bir gücün var olduğunu, bu itici güçle çocuğun yerinde durmadığını ve durmadan kıpırdadığını belirtmiştir(Akandere, 2003).

Froebel (1782- 1852), oyunun çocuğun en içten, gerçek ve kendini anlatma biçimi olduğu görüşündedir(Akandere, 2003). Çocuk oyun ortamında hem eğlenir hem de öğrenir. Froebel, çocuğun tüm gelişim alanlarını etkileyen oyunun, aynı zamanda çocuğun iç dünyasını yansıtan bir ayna ve yetişkinlerle iletişim kurma aracı olduğunu söylemektedir.

Montessori'ye (1870-1952) göre, oyun çocuğun işidir. Yani öğrenmeyi çağrıştıran etkinliklerdir. Montessori eğitimde ödül-ceza uygulamasının iç disiplin kazanımını zorlaştırdığını vurgulamıştır. Oyunda çocuğun arkadaş seçimine ve oyun seçimine kararı çocukların vermesine fırsat tanımak gerektiği üzerinde durmaktadır.

Montessori, yetişkinin çocukla birlikte oyun oynamasına önem vermiştir. Eğitim materyalleriyle çocukların öğrenmesine yönelik oyunların oynanabileceğini belirtmiştir. Montessori, hayali oyunlara pek önem vermemiş oyunun bir amacı olması gerektiğinin üzerinde durmuştur(Sevinç, 2005).

John Dewey'e (1859-1952) göre, ezberlemenin yerine çocuğun yaparak-yaşayarak öğrenme ortamı içine alınmasının önemli olduğunu savunur. Bu nedenle oyunda böyle bir ortam hazırlar.

Oyun Kuramları

Çocuklarda oyunların geçirdiği evreler yaşlarıyla orantılı olarak değişmektedir. Çocuklardaki, bencil davranıştan işbirliğine yönelme, somuttan soyuta, düşüncelerinde basitten karmaşığa doğru gelişmeler çocuğun oyununa da yansımaktadır. Piaget oyun ve zihin gelişimi arasında temel bir ilişki olduğunu savunarak, oyunun zihinsel gelişime dayalı olarak evrelerini

incelemiştir. Freud ise, oyunun çocuğun ruhsal ve kişilik gelişimi üzerinde etkilerini vurgulayarak oyun evrelerini değerlendirmiştir. Miltred Parten, oyunun çocuğun gelişimindeki sosyal yönünü incelemiştir(Baykoç Dönmez, 2000).

Bu denli önemli olan oyun için pek çok görüşler ortaya atılmış, kuramlar oluşturulmuştur. Gilmore bu kuramları klasik kuramlar ve dinamik kuramlar olarak iki grupta toplamıştır(Baykoç Dönmez, 2000).

1. Klasik Kuramlar

Fazla Enerji Kuramı

Bu kuram organizmada bulunan enerjinin amaçlı etkinlikler yani çalışmalar ve amaçsız etkinlikler yani oyun yoluyla harcadığını varsayar. Oyun, organizmanın çalışma için gerekli olandan daha fazla enerjiye sahip olduğunda oynanır. Başka bir deyişle oyun, fazla enerjiyi harcamak üzere oynanır. Bu kuramda oyunun içeriği önemli değildir(Sevinç, 2005).

Çocuk gerginlik yaratan bu enerjiyi atabildiği zaman daha sağlıklı bir dengeye kavuşur. Çok oyun oynayan çocuk sağlıklı çocuktur. Spencer, hayvanlar ve insanların aktif olma yönünde evrensel bir eğilimleri olduğu inancındadır. Zihinsel ve fiziksel aktif etkinliklerin sinir hücrelerinin yıpranmasına neden olduğunu, sinir hücrelerinin kendilerini yenilemelerinin hareketsiz kalma yoluyla olabileceğini düşünmüştür. Bunu izleyen aşamada organizma tekrar aktif olmaya hazır duruma gelir. Yenilenen ve canlanan hücreler uyarılara özellikle duyarlı olduklarından kontrol edilemeyecek şekilde aktif olma eğiliminde olur.

Spencer aynı zamanda bilinç dışı yaşamı sürdüren içgüdülerin oyun diye nitelendirdiğimiz ortamlarda görüldüğüne dikkat çekmiştir(Sevinç, 2005). İnsan türünün bu gibi davranışlarının kültürel evrim sonunda şekil değiştirdiğini ancak bu içgüdüsel davranışların erkek çocuklarda itiş-kalkış, kapışmalı oyun ve kavgalarda görüldüğüne işaret etmiştir.

Dinlenme Kuramı

Bu kurama göre zorlayan etkinlikler insanı zihnen ve bedenen yıpratmaktadır. Bunun sonucu olarak dinlenme ve uyku ihtiyacı duyulmaktadır. Gerçek dinlenme ise insanın yaşam görevleri dışında başka

etkinliklerle uğraşması ile olabilir ve bu şekilde kendini yeniler. Çocukların oyun oynamaları rahatlama gereksiniminden doğmaktadır(Sevinç, 2005).

Bu kuram oyunu, harcanan enerjiyi tekrar elde etmek üzere oynandığını kabul eder. Yorucu bir çalışma döneminden sonra organizmanın bir dinlenme etkinliğine gereksinimi vardır. "Fazla Enerji Kuramı"nın tam aksine oyun, organizmanın az enerjiye sahip olduğunda enerjiyi artırmak için oynandığını savunur. Oyunun şekli ve içeriği önemli değildir(Baykoç Dönmez, 2000).

Öncül Deneme Kuramı

Bu kurama göre oyun içgüdüselidir. Çocuk gelecekte sahip olacağı davranışların kazanımını önceden içgüdüsel olarak oyun şeklinde dener. Oyun gelecekteki çalışmaların bir ön hazırlığı olarak kabul edilir.

Gross, oyunu farklı türlerde yıllar boyunca süregelmesini uyum sağlayıcı bir mekanizma olarak açıklar. Oyun, üst basamakta olan türlerin olgunlaşmasının daha uzun zaman aldığı için gerekli becerilerin kazanılması ve karmaşık organizmaların içgüdüsel becerilerinin gelişmesinde bir alıştırmaya sürecidir.

Gross, çocuk oyunlarının gelişimle birlikte farklılaştığını söylemiştir. İlk aşamada deneyimsel oyun içinde duyuşsal ve motor alıştırmalar görülmektedir. Bu oyunlar sonradan yapı-inşa ve kurallı oyunlara dönüşür. İkinci aşamada ise sosyonomik oyunlarda taklit, sosyal ve evcilik oyunları, kovalamaca, kapışmalı oyunlar görülür. Deneyimsel oyun kendini kontrol etmeye yardım eder. Sosyonomik oyunlarda ise kişiler arası ilişkiler yer alır.

Gross, çocuk oyunlarında becerilerin kazanılması yolunda yapılan alıştırmaların yanı sıra oyunda bilincin rolü üzerinde durmuştur(Sevinç, 2005).

Bağlantı Kurma Kuramı

Öncül deneme kuramına karşıdır. Bu kurama göre, oyunla gelecekteki davranışlar arasında hiçbir ilgi kurulamaz. Oyun kalıtım yoluyla gelen ilke ve gereksiz davranışların organizma tarafından reddedilme şeklidir. Oyun insanın kendisini ilkel etkinliklerden kopararak çalışmaya hazırlamasıdır.

Bu kurama göre çocuk, ırkına özgü yaşam deneyimlerini tekrarlamaktadır. Tekrarlarla birlikte insanın geçirdiği evrim içindeki kültürel aşamalar çocuğun gelişimine paralel olarak oyunda ortaya çıkar. Bu görüş bu

günün yaşam şartlarında görülen farklılıkları açıklamaya yeterli olmayıp yaratıcılığa ve yeniliğe yer vermemektedir.

Hall, evrim kuramından yola çıkarak tür içi açıklamalar getirmeye çalışmıştır. Çocuklar bu kurama göre hayvanlarla, yetişkin insan arasındaki zincirin bir halkasını teşkil ederler. Hall'ın düşüncesine göre çocukluğun çeşitli evreleri insan evriminin çeşitli dönemlerine denk düşer. Oyunda çocuk, insanın geçirdiği devinimsel ve ruhsal aşamaları tekrardan yaşar(Baykoç Dönmez, 2000).

Birbirine karşıt klasik kuramlarda, oyun fazla enerjiyi veya eksik enerjiyi temsil etmekte ileriki davranışların bir denemesi veya ilkel hareketlerin bir devamı olarak kabul edilmektedir.

Huizinga Kuramı

Huizinga teorisine göre, oyun çeşitli kültürlerden ortaya çıkma olmayıp, bu kültürlerin oluşmasında en önemli özelliştir. Huizinga'ya göre oyun bir tepki ya da içgüdü değil belli bir işleve sahiptir. Oyun istekle yapılan gönüllü bir eylemdir. Zorlama diye bir şey yoktur yani oyun özgürdür ve süreklidir, devamlı tekrarlanır(Poyraz, 1999).

Homo Ludens "Oyuncu İnsan" kuramını ortaya atan Huizinga oyunu birinci sırada yer alan bir faaliyet olarak değerlendirilir. Huizinga oyun ile ilgili görüşlerinden dolayı eleştirilmiş olmakla beraber oyuna vermiş olduğu önem diğerleri içinde öncelik almıştır(And, 1974).

Oyun en basit biçimlerinde bile ve hayvan hayatının içinde tamamen fizyolojik bir olgudan veya fizyolojik olarak belirlenen psikik bir tepkiden daha fazla bir şeydir. Oyun olarak tamamen biyolojik veya en azından tamamen fiziksel bir faaliyetin sınırlarını aşmaktadır. Oyun anlam bakımından zengin bir işlemdir. Oyunda yaşamın doğrudan gereksinimlerini aşan ve eyleme anlam katan bağımsız bir unsur rol oynamaktadır(Huizinga, 1995).

2. Dinamik Kuramlar

Dinamik kuramlar şu ortak iki noktada yoğunlaşmaktadırlar. Birincisi, Çocuklar hayal güçleriyle veya öyleymiş gibi oyunlarla kendilerine ifade yolu bulurlar. İkincisi, oyun isteklerin karşılanması için kullanılan bir ortamdır(Sevinç, 2005).

Freud Kuramı

Freud sistematik bir oyun kuramı geliştirmemiştir. Freud'a göre oyun, çocuklara isteklerini gerçekleştirmelerine ve kaygı veren olayların üstesinden gelmelerine uygun ortam sağlar. Ona göre oyunun tersi ciddiye olmayıp gerçeğin kendisidir.

Freud'a göre oyun, çocuğun engellerden ve gerçek dünyanın yasaklarından kurtulup güvenli bir ortamda kabul edilmeyen, saldırgan ve gerçek yaşamda tehlikeli olabilecek duygu ve davranışlarının açığa vurulmasıdır. Freud tekrarlanan takıntılardan bahsederken oyunun beceri kazanma ve bir şeyin üstesinden gelme özelliğine de dikkati çekmiştir. Bu tekrarlanan davranışlar psikik bir mekanizma olup bireylerin korkularını yenmelerinde etkili olmaktadır(Sevinç, 2005).

Freud, çocukların isteklerini özgürce ifade etmelerine yer veren oyun olgusunu çok kısa süreli olarak kabul etmektedir. Freud'a göre benlik gelişimi ile ilişkili olarak mantıksal düşünmenin başlaması ile birlikte oyun son bulur.

Freud her davranışın bir nedeni olduğunu söylemektedir. Çocukların oyunları rastgele, şans eseri oluşmamakta, bireyin farkında olduğu veya olmadığı duyguları belirtmektedir. İnsanın duyguları, arzuları, denetimden uzak olan oyunda, düş ve fantezilerde ortaya çıkar. Çocuk gerçeği oyundan ayırt edebilmektedir. Fakat oyunu gerçek dünyanın nesnelere ve olaylarından kendine özgü bir dünya yaratmada kullanılır. Oyunda sevgi, nefret, kızgınlık gibi duygularını başkalarına ya da nesnelere yansıtabilir. Özellikle hoş olmayan deneyimlerin ve duyguların oyunda sık sık tekrarlanması Freud'un dikkatini çekmiştir.

Organizmanın iç dengesini sağlayan haz uyarıcılarıdır, bu dengeyi bozanlar ise acı uyarıcılarıdır. Organizmanın dış etkenlere karşı iç düzenin korunması, hoş olmayan gerginlikler, heyecanlar ve çelişkiler gibi dış etkenlerin oyunda tekrarlanması, uyanan heyecanları azaltır. Oyun, çocuğun rahatsız edici olay veya duruma karşı geliştirdiği hareket ve etkinlikle ona egemen olmasını sağlar. Bu da bozulan dengenin yeniden kurulması ve hazlara yönelmede önem taşır, yani oyun bir denge unsurudur.

Freud'a göre oyun, hoş olmayan deneyimlerin tekrarlandığı ve bu yolla çocuğun olaylara egemen olduğu bir faaliyet olarak açıklanmaktadır. Başka bir deyişle çocuğun zor durumlar karşısında deneyim kazanmasını sağlayan bir

etkinlik olduğu vurgulanmaktadır. Çocuk oyunda yetişkin rolü oynayarak hayal içinde kazandığı duyguları ileride gerçekler karşısında kullanmak üzere saklamaktadır.

Piaget Kuramı

Piaget'in oyun kuramı bilişsel gelişime dayanmaktadır. Piaget'e göre insan zekâsının gelişimi, özümleme ve uyum işlemlerine bağlıdır. Piaget, bütün organik gelişimlerin temelinde bu iki ögenin olduğunu belirtir. Piaget oyunun, dış dünyadan alınan bu sisteme yerleştirme yolu olduğunu söyler. Buna göre oyun, insan davranışında daima bulunan ve çocuğun zihinsel gelişimini destekleyen önemli bir unsurdur (Baykoç Dönmez, 2000).

Piaget, zihin gelişiminde olduğu gibi, oyun gelişimini de çeşitli aşamalar gösteren belirli dönemlere ayırmıştır. Oyun ve zihin gelişimi arasındaki ilişkinin önemini vurgulayan Piaget, yaşam boyu yaklaşımı ile oyunun gelişiminde 3 belirgin dönem tanımlamıştır. Bunlar sırasıyla;

1. Duyu Motor Dönemde Alıştırma Oyun (0-2 yaş): Tamamen fiziksel davranışlara bağlı olan çocukluğun ilk evresidir. Alıştırma oyun, 0-2 yaşlar arası dönem olup bakma, emme, elleri açıp kapama gibi duyu-motor gelişime bağlı oyun davranışları vardır ve bunlar tekrarlanmaktadır.

2. Sembolik (Simgesel) Oyun Dönemi (2-7 ya da 2-11 yaş arası): Çocuk nesnelerin yokluğunda onları zihinde canlandırabilmesi ile nesnelerin tüm evrenini ve aralarındaki ilişkiyi simgeleyebilmektedir. Bu dönemde çocuk gerçekte olan önemli olayları oyunda kullanır, fakat bu olayların oyunda gerçeğe uyma zorunluluğu olmadığı için, değişikliğe uğrar. Simgelemeye doğru gidilir.

3. Kurallı Oyun Dönemi (11-12 yaş sonrası): Zihinsel işlevlerin ileri düzeyde olduğu dönemdir. Bu dönemde oyun kadar oyunun kuralları da önemlidir. 11-12 yaş döneminden sonraki adolesan, yetişkinlik ve yaşlılık dönemlerinde de kurallı oyun özellikleri görülür (yetişkinlikte iskambil, satranç, spor oyunları gibi). Piaget'in gelişimci görüşlerine göre, oyun yaşam boyu süren gelişim ve öğrenme sürecidir.

Erikson Kuramı

Ericson oyunu psikososyal gelişim kuramı ışığı altında ele almış ve bu bağlamda değerlendirmiştir. Oyunun çocuğun psikososyal gelişiminin aynası olduğunu, gelişim dönemleri boyunca farklılık gösterdiğini vurgulamıştır. Erikson, oyunun benlik gelişimine etkileri üzerinde durmuştur(Sevinç, 2005). Ericson'a göre, oyun çocuğun benliğini yansıttığı bir ortamdır. Bir dramatize alanıdır.

İster klasik kuramlar, isterse dinamik kuramlar olsun ortak görüşleri, oyunun önemli bir öğrenme ve dinlenme aracı olduğu yönündedir. Oyunda yapılan bilinçli ya da bilinçsiz etkinliklerin bireye katkı sağladığı ve bunun planlanmış ortamlarda daha da etkili olacağı yönündedir.

Oyunun Gelişim Alanlarına Etkisi

Oyunun gelişim alanlarının hemen hepsine katkı sağlaması, çocuğun gelişiminin bir bütün olarak en iyi şekilde devam etmesi açısından önemlidir. Psikolojik açıdan, çocuğun duyguları çok çabuk iniş ve çıkışlar gösterir(Sargin, 2001). Çocuk ağlarken gülme durumuna çok çabuk geçer. Gülerken oyuncağının elinden alınmasıyla ağlamaya başlar. Çocuk oyun ile duygularını kontrol etmeyi öğrenir.

Oyunda çocuk, yetişkinin ve dış dünyanın baskısı olmaksızın birçok çatışmalarını ve problemlerini ortaya koyup ilgili duyguları bastırılmadan yaşama fırsatı yaratabilmektedir. Çocukluk çağında karşılaşılan birçok olumsuz durum ve yaşantılar çocuğun tüm yaşamını olumsuz etkileyebilecek şekle dönüşebilmektedir. Bu durumların erken teşhisinde oyun çok önemli bir araçtır. Çocuk ben merkezli hareket eder ve bunu çoğu zaman oyuna yansıtır. Çocuk oyun oynayarak paylaşım duygusu gelişir. Gelişim aşamalarına bağlı olarak ta bencillikten işbirliğine yönelir.

Oyun oynama, özellikle koşma, atlama, tırmanma, sürünme gibi fizik gücü gerektiren oyunlar, çocuğun vücut sistemlerinin(solunum, dolaşım, sindirim, boşaltım gibi) düzenli çalışmasını sağlar. Vücuttaki fazla yağların yakılması, kasların güçlenmesi, iç salgı bezlerinin daha düzenli çalışması gibi özellikle büyümeye ilişkin işlevlerin yerine getirilmesi, vücudun hareketini gerektiren bu oyunlarla sağlanır(Baykoç Dönmez, 2000).

Psikomotor gelişimde bazı yeterliliklerin kazanılması gerekmektedir. Bu yeterliklere ulaşıldığı zaman psikomotor gelişme büyük ölçüde tamamlanmış

olur. Bunlar: Eşgüdüm, güç, tepki ve hızı, dikkat, denge, esnekliktir (Yeşilyaprak ve Diğerleri, 2005). Bu yeterliklerin kazanılmasında oyun çok önemli bir araçtır. Devimli oyunlar ile her çocuk gelişimine özgü ölçüde bu yetenekleri kazanabilmektedir.

Oyunda çocuk dikkatini toplamayı öğrenir. El-ayak ve göz koordinasyonu sağlamayı öğrenir. Tepki hızını ayarlar. Vücutlarını kontrol etme ve denge kazanma becerileri gelişir.

Kum, kil, su, hamur, kesme, yapıştırma, çizme, boyama...vb. oyunlar çocukların küçük kaslarının gelişimine çok önemli katkılar sağlamaktadır. Bu tür oyunlar özellikle koordinasyon gerektiren etkinlikler olduğundan, çocuklarda el ve göz koordinasyonunun gelişimine önemli katkılar sağlarlar.

Sosyal gelişim, doğumdan itibaren başlayan, yaşam boyu devam eden, kişinin başkalarıyla iyi ilişkiler kurmasını ve içinde yaşadığı topluma uyumunu sağlayan bir süreçtir (Arı ve Diğerleri, 2002). Çocuk toplum kuralları ve gereklerini en kolay ve zararsız biçimde oyun sırasında öğrenir. Sırasını beklemek, paylaşmak, başkalarının hakkına saygı duymak, hakkına ve eşyasına sahip çıkmak, kurallara ve sınırlamalara saygı göstermek, düzen ve temizlik alışkanlıklarını edinmek, söylenenleri dinlemek, kendini ifade edebilmek gibi davranışları hep oyun sırasında öğrenir (Doğanay, 1998).

Oyun, çocuğa çevresini araştırma, objeleri tanıma ve problem çözme imkânı sağlamaktadır. Çocuk bu yolla büyüklük, şekil, renk, boyut, ağırlık, hacim, ölçme, sayma, zaman, mekân, uzaklık, uzay gibi pek çok kavramı ve eşleştirme, sınıflandırma, sıralama, analiz, sentez ve problem çözme gibi birçok zihinsel işlemleri de öğrenir.

Oyunda çocuğun duyuları gelişir. Büyük-küçük, ince-kalın, sıcak-soğuk, tatlı-ekşi, duyuşsal olarak fark edilen kavramları öğrenir. Merak, mantık yürütme yetenekleri gelişir. Oyunda çocuk okuma yazma için hazırlık yapar. Oyun içerisinde çocuk, zihnini kullanarak problem çözme becerisini geliştirir (Akandere, 2003).

Oyunun duygusal yönünü aile tutumları etkilemektedir. Çocuk aileden aldığı birçok duygusal tutum ve davranışları oyun ortamına yansıtmaktadır. Çocuk oyun ortamında olumsuz duygularını dışa vurma fırsatı bulmakla birlikte, çoğu zaman bu olumsuzluklardan arınarak rahatlama sağlamaktadır.

Çocuk, yaşamında gözlediği anne ile çocuk, baba ile çocuk, öğretmen ile çocuk, anne ile baba gibi toplum içinde birden fazla rol üstlenen bireylerin birbirleriyle duygusal ilişkileri ve tepkileri oyunda yaşayabilmekte, bir annenin çocuğu ile olan duygusal ilişkisini kendi ailesinde gözlemlediği gibi ortaya koyabilmektedir(Pehlivan, 2005).

İletişimin sembollerle ifade edilen kısmı olan dil, çocuğun yaşama başlamasıyla önce alıcı, sonra ifade edici şekilde gelişmektedir. Çocuk dili kullanırken hem karşıdakinin ifadelerini anlamak hem de kendini karşı tarafa ifade etmek zorundadır. Kendi başına oyun oynayan bir çocuk çoğu zaman oyuncağıyla konuşur, dertleşir veya oyuncağına yüklediği rolün gereği olan ifadelerde bulunur. Sosyal oyunlarda ise dili kullanma gereği daha da fazla ön plana çıkar.

Oyun ortamında çocuk yeni şeyler ortaya koyar. Hayal dünyasını oyuna yansıtır. Çocuk çevresinde gördüklerini oyuna yansıttığı gibi yeni keşfettiği tutum ve davranışları da oyuna katar. Genelde çocuk gerekli ortam ve malzemeyi bulduğunda yaratıcılığa yönelmektedir. Artık materyallerle yapılan oyun malzemeleri ve bunlarla oynanan oyunlarda çocuk, sürekli kendi istek ve becerilerini oyuna yansıttığı için özgüvenleri de gelişmektedir. Zamanla kendine geliştirdiği yöntemleri günlük problemlere uygulamak için oyunda denemeler yapan çocuk gerçek hayat içinde bir hazırlık yapmaktadır. Oyun, çocukların kendini tanıma, keşfetme, anlatma, psikolojik olarak bir rahatlama aracı olmasından dolayı bireyi tanıma tekniği ve tedavi yöntemi olarak da kullanılmaktadır.

Okul öncesi dönem çocuklarının gelişim özellikleri ve dikkat süreleri düşünüldüğünde, bu çocuklar kazandırılmak istenen özellikler eğlenceli bir yolla kazandırılmalıdır. Buna bağlı olarak sadece oyun etkinliklerinin değil tüm etkinliklerin oyunlaştırılarak yapılması gereği ortaya çıkmaktadır.

Oyunun Öğretimi

Okul öncesi dönemdeki çocuklar için oyun planlanırken; çocukların gelişim durumları, hazır bulunuşluk düzeyleri, ilgileri, dikkat süreleri, becerileri dikkate alınmalıdır. Bu nedenle etkinlikler çok uzun süreli ve karmaşık planlanmamalı, çocukları sıkmayacak şekilde hareket ve eğlence barındırılmalıdır (Öncü ve Özbay, 2005).

Oyunlar planlanırken öğretmen çocukları çok iyi tanımalı, gelişim özelliklerini bilmelidir. Oyunlar çocukların yaşlarının üzerinde onları zorlayacak oyunlar olmamalıdır. Oyundaki roller dağıtılırken iyi seçimler yapılmalıdır. Roller alan öğrencilerin önce isteklilerine rol verilmesi başaramadığı durumlarda aşağılık duygularına kapılmamaları için dikkat edilmelidir. Eğer oyun zamanında çocuklara içerde ya da dışarıda oyun oynamak için özgürlük tanınırsa çocuklar bunu kendi başlarına seçebilirler(Dowling ve Dauncey, 1992).

Oyun öğretimi üç aşamada ele alınabilir(Akandere, 2003). Bunlar; oyunun tanıtılması, oyun kurallarının açıklanması ve oyunun uygulamasıdır. Oyunun tanıtılması: oyunun adı söylenerek çocuklar oyuna istekli hale getirilmeye çalışılır. Oyun kurallarının açıklanması: burada oyunun nasıl oynanacağı açıklanır. Oyunda kullanılacak materyaller öğrencilere tanıtılır. Oyunun süresi, oyuncuların ya da oyundaki karakterlerin görevleri açıklanır. Öğrencilerin oyuna istekli olması ve belirlenen oyuna ait hareketleri istekli öğrencilerin yapması oyunun başlangıcında önemlidir. Oyuna tüm öğrencilerin katılmasına özen gösterilmelidir.

Oyunun uygulanması: oyun bir kez öğretmen ya da istekliler tarafından denenmelidir. Ardından oyun dönüşümlü olarak oynanmalıdır. Oyunda kurallara bağlı kalmakla birlikte belli ölçüde esneklik olmalıdır. Oyunun sonunda çeşitli pekiştiriciler kullanılmalıdır(Fontana, 1995).

Oyunun Değerlendirilmesi: Değerlendirme eğitim-öğretimin önemli bir ögesidir. Oyun etkinlerinin değerlendirilmesi de önemlidir. Bilinçli bir değerlendirme için planlama, öğretim, öğretim özellikleri, öğretim yöntemleri ve uygulamayla birlikte çocukların büyüme ve gelişmelerine yönelik çeşitli etkenler göz önünde bulundurulmalı ve çocuklar öğretmen tarafından düzenli olarak gözlenmeli, gözlem sonuçları belirlenmelidir(Akandere, 2003).

Oyunun öneminin yanı sıra eğitim ortamına aktarılması ve ortamda uygulanması da önem arz etmektedir. Erken çocukluk döneminde bu denli öğretimsel değere sahip olan oyun, uygun ortam ve yöntemler kullanılmadığı takdirde çocuk için eğlendirici ve geliştirici bir faktör olmaktan çıkıp can sıkıcı bir uğraş haline gelebilmektedir.

Sonuç

Okul öncesi dönemde bulunan çocukların, oyun saatlerinde, beden eğitimi faaliyetlerinde veya fırsat buldukları her zaman arkadaşlarıyla ya da tek başlarına iyi zaman geçirmek, eğlenmek ve öğrenmek için başvurdukları yegâne etkinlik oyunudur. Çocuk oyunda duygusal tepkilerini ortaya koymakla kendini tanıma fırsatı bulmanın yanında kendini kontrol edebilme becerisini de kazanmaktadır.

Gelişim açısından çocuğun bütün gelişim alanlarını etkileyen oyun, çocuğun vazgeçilmez öğrenme aracıdır. Çevreyi tanımada, diğer insanlarla ilişki kurmada çocuğa yardım eden oyun içinde çocuk sosyalleşmektedir.

Oyun sadece çocuğun gelişim alanlarını etkilemekle kalmayan; aynı zamanda öğretmene, aileye vb. kişilere çocuğu tanıma ve anlama ortamı sunan bir etkinliktir. Çocuklar çoğu zaman iç çatışmalarını, kaygılarını, öfkelerini ve sıkıntılarını oyun içerisinde dışa vurmakta, ailede ya da çevrede karşılaştığı olumsuz durumları oyuna yansıtarak bu durumlardan duyduğu rahatsızlığı oyuna yansıtılmaktadırlar.

Çoğu kez çocuk, yetişkin hayatına yönelik becerileri oyunda deneyerek aileden, arkadaş grubundan, öğretmenden ve diğer yetişkinlerden gördükleri davranışları oyunda tekrarlayarak beceri haline getirmektedirler.

Erken çocukluk döneminde oyunun faydalarını saymaktan ziyade, oyunun bu dönem için vazgeçilmez olduğu, gelişimin bir parçası olduğunu söylemek daha doğru olmaktadır. Ancak bu denli önemli olan bir etkinliğin iyi planlanmış, iyi düzenlenmiş bir eğitim ortamında verilmesinde elbette bu alanda çalışan öğretmenlere büyük görevler düşmektedir. Bu açıdan bakıldığında öğretmenlerin iyi bir oyun dağarcığına sahip olması, iyi bir oyun arkadaşı, iyi bir oyun yöneticisi, iyi bir çevre düzenleyicisi, iletişim ve empati becerileri gelişmiş olması bu etkinliklerin amacına uygun gerçekleştirilmesini kolaylaştıracaktır.

Erken çocukluk eğitiminin verimli ve amacına uygun hizmet etmesinde etkili olan oyun çağımızın gelişen teknolojisine uygun araç-gereç ve materyalleri de kapsayan bir etkinlik konumunda sunulmalıdır. Çağımızın ihtiyaç duyduğu insan tipine ulaşmak için erken çocukluk eğitiminin bu denli önemli olduğu düşünülünce, oyununda etkili kullanılmasının gerekliliğini koşulsuz olarak kabullenmeliyiz.

KAYNAKLAR

Dowling, M. ve Dauncey, E. Teaching 3–9 Years Olds. Hong Kong, Ward Lock Educational Co. Ltd, 1992.

Açak, Mahmut. Beden Eğitimi Öğretmeninin El Kitabı. 1. Basım. İstanbul, Morpa Kültür Yayınları, 2005.

Akandere, Mehibe. Eğitici Okul Oyunları. 1. Basım. Ankara, Nobel Yayın Dağıtım, 2003.

Akbaba, Sırrı ve Diğerleri. Eğitim Fakültesi ve İlköğretim Programına Dayalı Eğitim-Öğretimde Drama ve Oyunlar. 1. Basım. Erzurum, Cemre Ofset Matbaacılık, 2003.

Alagöz, Zehra ve Diğerleri. Beden Eğitimi Kılavuzu. 1. Basım. İstanbul, Milli Eğitim Basımevi, 1966.

Arı, Ramazan ve Diğerleri. Çocuk ve Ergende Sosyal ve Ahlak Gelişimi. 1. Basım. Ankara, Nobel Yayıncılık, 2002.

Artan, İsmihan ve San Bayhan, Pınar. Çocuk Gelişimi ve Eğitimi. 1. Basım. İstanbul, Morpa Kültür Yayınları, 2004.

Asude Başal, Handan. Okulöncesi Eğitime Giriş. 2. Baskı. İstanbul, Morpa Kültür Yayınları, 2005.

Atay, Mesude. Çocukluk Döneminde Gelişim. 1. Basım. Ankara, Kök Yayıncılık, 2005.

Baran, Musa. Çocuk Oyunları. 1. Basım. Ankara, Kültür Bakanlığı Yayınları, 1993.

Baykoç Dönmez, Necate. Üniversite Çocuk Gelişimi ve Eğitimi Bölümü ve Kız Meslek Lisesi Öğrencileri İçin Oyun Kitabı. 1. Basım. İstanbul, Esin Yayınevi, 2000.

Çelebi Öncü, Elif ve Özbay, Esra. Okul öncesi Çocuklar İçin Oyun. 1. Basım. Ankara, Kök Yayıncılık, 2005.

David Fontana. Psychology for Teachers. London, Macmillan Press LTD, Third Edition, 1995.

Gökmen, Hülya ve Diğerleri. Psikomotor Gelişim. 1. Basım. Ankara, Başbakanlık Gençlik ve Spor Genel Müdürlüğü Yayınları, 1995.

Huizinga, Joan. (Çev: Mehmet Ali Kılıçbay). Homo Ludens. Oyunun Toplumsal İşlevi Üzerine Bir Deneme. 1. Basım. İstanbul, Ayrıntı Yayınları, 1995.

J.J. Rousseau. (Çev: Baştürk, Mehmet ve Kızılçim, Yavuz). Emile Ya Da Çocuk Eğitimi Üzerine. 1. Basım. Erzurum, Babil Yayınları, Eser Ofset, 2000.

Jones, Maggie. (Çev: Çayır, Ayda). Çocuk ve Oyun. 1. Basım. İstanbul, Kaknüs Yayınları, 2000.

Kale, Rasim. Okul Öncesi Dönemde Beden Eğitimi ve Oyun Öğretimi. 2. Baskı. Ankara, Nobel Yayınları, 2003.

Kantarcıoğlu, Selçuk. Anaokulunda Eğitim. 1. Baskı. İstanbul, Milli Eğitim Basımevi, 1998.

Koç, Selahattin. Beden Eğitimi ve Sporda Beceri Gelişimi. 1. Basım. İstanbul, Morpa Kültür Yayınları, 2005.

Mengütay, Sami. Okul Öncesi ve İlkokullarda Hareket Gelişimi ve Spor. 2. Baskı. Ankara, Tutibay Yayınları, 1999.

Muratlı, Sedat ve Diğerleri. Sportif Hareketlerin Biomekanik Temelleri. 1. Basım. Ankara, Bağırhan Yayinevi, 2000.

Oğuzkan, Şükran ve Oral, Gürel. Kız Sanat Okulları İçin Okul Öncesi Eğitim. 1. Baskı. İstanbul, Milli Eğitim Basımevi, 1995.

Ormanlıoğlu Uluğ, Mücella. Niçin Oyun? Çocuğun Gelişiminde ve Çocuğu Tanımada Oyunun Önemi. 1. Basım. İstanbul, Göçebe Yayınları, 1997.

Özdoğan, Berka. Çocuk ve Oyun. 3. Baskı. Ankara, Anı Yayıncılık, 2000.

Özer Sevimay, Dilara ve Özer, Kamil. Çocuklarda Motor Gelişim. 2. Baskı. Ankara, Nobel Yayın Dağıtım, 2001.

Pehlivan, Hülya. Oyun ve Öğrenme. 1. Basım. Ankara, Anı Yayıncılık, 2005.

Pollard, A., Thiessen, D. ve Filer, A. Children and Their Curriculum: The Perspectives of Primary and Elementary School Children. Hong Kong, Typeset in 10/12 pt Garamond by Graphicraft Typesetters Ltd., 1997.

Poyraz, Hatice. Okul Öncesi Dönemde Oyun ve Oyuncak. 1. Basım. Ankara, Anı Yayıncılık, 1999.

Sargın, Nurten. Çocuklarda Ruh Sağlığı. 1. Basım. Ankara, Nobel Yayıncılık. 2001.

Sel, Ruhi. Beden Eğitimi ve Oyun Öğretimi. 2. Baskı. İstanbul, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, 2005.

Sevinç, Müzeyyen. Erken Çocukluk Gelişimi ve Eğitiminde Oyun. 1. Basım. İstanbul, Morpa Kültür Yayınları, 2004.

Sevinç, Müzeyyen. Erken Çocuklukta Gelişim ve Eğitimde Yeni Yaklaşımlar. 1. Basım. 2. Cilt. İstanbul, Morpa Kültür Yayınları, 2005.

Şahin, H. Murat. Beden Eğitimi ve Spor Sözlüğü. 1. Basım. İstanbul, Morpa Kültür Yayınları, 2005.

Ülgen, Gülten ve Fidan Emel. Çocuk Gelişimi. 9. Basım. İstanbul, Milli Eğitim Basımevi, 2002.